

Onderwijs-zorgarrangementen: instrument voor samenwerking onderwijs en jeugdhulp

Rapportage Kennispraktijknetwerk
Onderwijs-zorgarrangementen

Utrecht
juni 2013

Inhoud

1 Ten geleide.....	3
2 Onderwijs en jeugdhulp natuurlijk(e) partners voor samenwerking.....	6
2.1 Vooraf.....	6
2.2 Ontwikkelingen passend onderwijs.....	7
2.3 Transitie Jeugdzorg	9
2.4 Transitie en passend onderwijs: kansen voor versterking van de relatie onderwijs en jeugdhulp	10
3 Contouren van een onderwijs-zorgarrangement	12
3.1 Een definitie van een onderwijs-zorgarrangement.....	12
3.2 Werkprincipes	13
3.3 Varianten van een onderwijs-zorgarrangement	16
4 Succes- en ontwikkelfactoren: werken met onderwijs-zorgarrangementen	21

Bijlagen:

1. Lijst van betrokkenen bij dit Kennispraktijknetwerk
2. De goede dingen doen en het samen willen doen.
Uit: Niemand kan het alleen (Gedragswerk, februari 2013)

1 Ten geleide

Er staat iets bijzonders te gebeuren in het stelsel van onderwijs en jeugdhulp¹. We hebben in de afgelopen jaren veel ervaring opgedaan met de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp in verband met de versterking van de zorgstructuur en de begeleiding van jeugdigen. In het kader van die zorgstructuur kennen we allerlei momenten van overleg (zorgteams, zorg- en adviesteams), afspraken en convenanten om de samenwerking ook op bestuurs- en gemeentelijk niveau vast te leggen. Ook kennen we veel regio's waarin pilots van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp zijn uitgevoerd en kennen we diverse projecten voor de leeftijdsrange van 2 1/2 – 18/23 jaar waarin ervaring is opgedaan met de samenwerking.

In een aantal gevallen ging die samenwerking met 'vallen en opstaan', was er sprake van verschillende culturen en tegengestelde belangen. Maar daar staat tegenover dat alom wordt onderkend dat onderwijs en jeugdhulp elkaar de komende jaren hard nodig hebben.

De ervaringen in de afgelopen jaren hebben geleerd dat een uitgesproken visie en ambitie fundamenteel is om tot resultaatgerichte samenwerking te komen. Onderdeel van die visie is dat een bundeling van expertise noodzakelijk is omdat we het niet meer alleen kunnen. De problemen van jeugdigen zijn vaak zo complex en ingewikkeld dat een meervoudige en integrale benadering noodzakelijk is. Daarnaast is het voor de burger door de specialisatie en differentiatie en de daaraan gekoppelde functionarissen steeds moeilijker geworden om door de bomen het nog bos te zien. Maar ook voor de functionarissen is de organisatie van de zorg zelf wel heel ingewikkeld geworden.

Dat vraagt nogal wat en heeft betrekking op alle ouders en werkers in onderwijs en jeugdhulp; van de uitvoering in de klas tot aan het bestuur.

We zien alle mogelijke vormen van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp. Daarbij kan het gaan om uitwisseling van ideeën, het geven van adviezen, het deelnemen aan overleggen, het afstemmen en coördineren van samenwerking. Maar steeds met het doel dat de kwaliteit van het onderwijs aan en de zorg voor jeugdigen verbeteren en dat samenwerking meerwaarde oplevert. ²Uiteraard wordt daarbij ook een stevige plaats toegekend aan de ouders³ van de jeugdige.

Het bijzondere nu is dat we toewerken naar een wettelijke basis en een stevig fundament voor die samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp. *We zijn daarmee de vrijblijvendheid voorbij!*

De invoering van de wet passend onderwijs en de realisatie van de transitie van de jeugdzorg zorgen er beide voor dat op regionaal-, gemeentelijk- en op instellingsniveau afspraken worden gemaakt over de onderlinge samenwerking.

Het lijkt er op dat we daarmee een periode van pilots, experimenten, projecten gaan afsluiten en dat de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp stevige grond onder de voeten krijgt in scholen, instellingen en gemeenten.

Tegelijkertijd weten we ook hoe complex de materie is en zijn ook vragen gesteld bij de haalbaarheid van de beide trajecten en dan vooral de onderlinge afstemming daartussen.

¹ We kiezen in deze notitie, o.a. in verband met de leesbaarheid, voor de algemene term jeugdhulp. We sluiten hierbij aan bij notities van het rijk over de transitie van de jeugdzorg en de concepttest voor nieuwe wetgeving, waarin sprake is van de algemene aanduiding van jeugdhulp.

² Voor alle werkzaamheden geldt dat deze vallen onder de werking van de Wet op de bescherming van persoonsgegevens.

³ In verband met de leesbaarheid kiezen wij in deze notitie voor de term 'ouders', daarmee bedoelen wij ook verzorgers of anderen die van rechtswege het gezag over het kind mag uitvoeren.

Op dit moment (mei 2013) is nog veel onduidelijk over de inzet van de toekomstige ondersteuning en de inzet van middelen. Van meerdere kanten wordt aangegeven dat het, gegeven die onduidelijkheid, lastig is om afspraken te maken over de toekomstige samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp.⁴

Aan de andere kant is ook duidelijk dat de afgelopen jaren veel is bereikt en dat er in veel regio's grote bereidheid is om volgende stappen te zetten en afspraken te maken over structurele samenwerking. Vandaar dat deze notitie een impuls wil geven aan het stimuleren van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp.

In het kader van het Voorlopersproject en het kennispraktijknetwerk met het thema 'onderwijs-zorgarrangementen' hebben wij ons gericht op een vorm van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp met vergaande afspraken over de inzet van deskundigheid en personeel. Deze intensieve vorm van samenwerking duiden wij aan met het begrip: onderwijs-zorgarrangement.

Doelstelling van deze notitie

Deze notitie beoogt een impuls te geven aan de (door)ontwikkeling van onderwijs-zorgarrangementen, binnen de (transformatie) kaders van de wet passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg naar gemeenten, voor die jeugdige(n) waarbij onderwijs of zorg het niet alleen kunnen.

Wat komt aan de orde?

- a. In hoofdstuk 2 gaat het om passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg. We beschrijven de onderlinge relatie tussen beide trajecten en vooral hoe beide beleidsontwikkelingen elkaar aanvullen en hoe deze een rol kunnen spelen bij het versterken van de samenwerking.
- b. In hoofdstuk 3 geven we een definitie van het begrip onderwijs-zorgarrangement. Met die definitie willen we een gemeenschappelijke visie en begrippenkader bevorderen om zo in gezamenlijkheid invulling te geven aan het optimaliseren van de schoolloopbaan van jeugdigen.
- c. Tot slot gaat hoofdstuk 4 in op de succes- en ontwikkelfactoren van een onderwijs-zorgarrangement.

Werkgroep Onderwijs- zorgarrangementen

Deze notitie is samengesteld op basis van besprekingen met de leden van het Kennispraktijknetwerk Onderwijs-zorgarrangementen op 8 januari, 14 maart en 28 mei 2013.

De lijst van deelnemers treft u aan in de bijlagen.

⁴ In dit verband verwijzen wij naar de brief van de PO Raad (28 maart 2013) en de brief van de CG-Raad, Oudervereniging Balans en Platform VG (22 maart 2013).

Een werkgroep bestaande uit onderstaande personen verzorgden de voorbereidingen en de redactie van deze notitie:

Chaja Deen	Nederlands Jeugdinstituut
Corian Messing	idem
Gerard Bouma	idem
Marc Cantrijn	PO Raad
Vincent Fafieanie	Altra onderwijs en jeugdhulp
Jos Derksen	Extern adviseur (tevens eindredactie)

2 Onderwijs en jeugdhulp natuurlijk(e) partners voor samenwerking

2.1 Vooraf

Er zijn grote overeenkomsten tussen de wetgeving passend onderwijs en de concepttekst voor de nieuwe jeugd wet. Onderdeel van de invoering van de nieuwe jeugd wet is de transitie van de jeugdzorg van de provincie naar de gemeenten. Beide wetten willen de ondersteuning van jeugdigen binnen en buiten de school integraal aanpakken. De samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp, en daarmee met gemeenten, wordt haast een vanzelfsprekendheid en krijgt een wettelijke verankering.

Het zijn de belangrijkste voorwaarden om uiteindelijk te komen tot het verder ontwikkelen van de samenwerking in het algemeen en van de onderwijs-zorgarrangementen in het bijzonder. In het volgende hoofdstuk volgt een omschrijving van het begrip onderwijs-zorgarrangement. Het gaat dan om vergaande samenwerking, waarbij afspraken zijn gemaakt over de uitvoering van gezamenlijke activiteiten van onderwijs en jeugdhulp.

Maar het gaat om meer. In wezen stimuleren beide wetten de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp op alle niveaus en in alle variaties. Resultaat van die samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp moet uiteindelijk zijn dat de kwaliteit, de slagvaardigheid, de efficiency en het resultaat toe zal nemen.

In de wetgeving is juridisch geregeld dat wederzijdse afstemming van de plannen voor passend onderwijs en voor jeugdhulp tot stand gebracht moet worden. Het gaat dan om afstemming tussen het bestuur van het samenwerkingsverband en de gemeenten over zowel het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband als het gemeentelijk plan voor de jeugdhulp. Conform de wet passend onderwijs moet er sprake zijn van 'op overeenstemming gericht overleg' (OOGO).

Inzet van dit overleg moet de vraag zijn of beide plannen voldoende garanties bieden voor een dekkende zorgstructuur, waarbij alle jeugdigen in beeld zijn en er zo min mogelijk jeugdigen tussen de wal en het schip terechtkomen. In de voorliggende plannen zal op een heldere wijze beschreven moeten zijn hoe die samenwerking zo concreet mogelijk gestalte gaat krijgen, evenals de visie en de ambitie van de samenwerking en de vormen van samenwerking die zijn nagestreefd.

Het tijdpad voor de invoering van de wet passend onderwijs geeft aan dat een eerste OOGO gevoerd zal moeten worden in de periode januari – februari 2014.

In de afgelopen jaren is zowel binnen het onderwijs als binnen de jeugdhulp regelmatig vastgesteld dat we vooralsnog in een aantal gevallen de hulpvraag van jeugdigen en gezinnen onvoldoende kunnen beantwoorden. Ook zien we dat tot op heden de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp niet altijd voldoende is gezocht, waardoor er nog vaak langs elkaar heen is gewerkt. Daarbij is er te veel gedacht en gewerkt vanuit de eigen discipline dan wel het eigen werkveld.

Dit neemt niet weg dat in de afgelopen jaren ook veel is bereikt dat de samenwerking en de afstemming bevordert. In het bijzonder kunnen we wijzen op de ervaringen met de opbouw en de inrichting van de zorgstructuur in het onderwijs. Immers in de zorgteams en de zorg- en adviesteams zijn onderwijs en jeugdinstellingen sterke partners. De jaarlijkse monitor van het NJi geeft aan dat daarmee een stevige basis is gelegd voor toekomstige samenwerking.

De nieuwe wetgeving voor onderwijs en jeugdhulp zorgt voor nieuwe verhoudingen tussen gemeenten en schoolbesturen. Beide gaan verantwoordelijkheid dragen voor een dekkend aanbod aan ondersteuning en hulp voor jeugdigen en hun ouders/gezinnen. Daardoor zijn er unieke kansen om te komen tot een versterking van integraal en interdisciplinair samenwerken. Bewust kiezen wij hier de

term interdisciplinaire samenwerking. De samenwerking door vertegenwoordigers van diverse disciplines moet zodanig zijn dat er wederzijdse beïnvloeding is en dat er bij het resultaat sprake is van een toegevoegde waarde.

2.2 Ontwikkelingen passend onderwijs

In oktober 2012 is met de besluitvorming in de Eerste Kamer de wetgeving passend onderwijs aangenomen. Het is de bedoeling dat deze op 1 augustus 2014 wordt ingevoerd en dat scholen de wettelijke verplichting krijgen om leerlingen een passende plaats aan te kunnen bieden. Onderdeel van de wetgeving is onder meer dat de samenwerking tussen speciaal en regulier onderwijs gestalte krijgt in een samenwerkingsverband passend onderwijs. Ook wordt een nieuw stelsel van financiering voor zorgleerlingen aangereikt. Daarbij is het vertrekpunt dat de regio een grotere verantwoordelijkheid krijgt voor de inzet van middelen.

In aansluiting op de wet passend onderwijs wordt benadrukt dat samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp van groot belang is en dat die samenwerking een bijdrage kan leveren aan een dekkende zorgstructuur in de regio.

Het nieuwe stelsel passend onderwijs berust op de volgende pijlers:

1. De zorgplicht

De schoolbesturen krijgen een 'zorgplicht'. Dat wil zeggen dat ouders hun kind aanmelden bij de school van hun voorkeur. De school heeft de plicht de leerling een zo goed mogelijke plek in het onderwijs te bieden, bij voorkeur op een school voor regulier onderwijs. Als de school waar de jeugdige is aangemeld dat niet zelf kan, moet de school een zo passend mogelijke plek op een andere school aanbieden. Bij die andere school moet die plaatsing dan ook daadwerkelijk mogelijk zijn, zodat wordt voorkomen dat ouders van het kastje naar de muur gestuurd worden.

Voor het voortgezet onderwijs betekent het wel dat het Inrichtingsbesluit Voortgezet Onderwijs van kracht blijft. Daarin zijn regels opgenomen over plaatsing en toelating van leerlingen. Denk bij de overgang van het basis- naar het voortgezet onderwijs aan het advies van de basisschool en de mogelijkheden voor een aanvullend onderzoek. Vertrekpunt voor plaatsing van de leerling moet zijn dat deze de opleiding succesvol afrondt.

Voor de realisering van de zorgplicht is het verstandig wanneer de school goede afspraken maakt met instellingen voor jeugdhulp waarmee zij samenwerkt. Immers: bij de uitvoering van de zorgplicht komt de school voor de vraag te staan of zij een antwoord heeft op de hulpvraag van het kind. Het is niet verstandig wanneer enkel en alleen de school de vraag naar de zorgplicht beantwoordt; er is alle reden om hier één of meer zorgpartners bij te betrekken. In het bijzonder schoolmaatschappelijk werk, leerplicht en/of de jeugdgezondheidszorg. Zij zouden een adviesrol kunnen vervullen bij de vraag of de school de hulpvraag van de leerling kan beantwoorden.

2. De samenwerkingsverbanden

Met de inrichting van nieuwe samenwerkingsverbanden voor regulier en speciaal onderwijs wordt de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de schoolloopbaan van alle leerlingen in een regio benadrukt. De nieuwe samenwerkingsverbanden passend onderwijs dragen bij aan een dekkende zorgstructuur voor alle leerlingen en hebben de verantwoordelijkheid extra en aanvullende ondersteuning te bieden aan leerlingen die dat nodig hebben.

Het samenwerkingsverband krijgt het beheer over de middelen van het zorgbudget en de voorzieningen Rebound, Op de Rails en Herstart (gaan op in de lichte ondersteuning) en de middelen van de voormalige rugzakken en de ambulante begeleiding (gaan op in de zware ondersteuning).

Verder draagt het samenwerkingsverband zorg voor het verstrekken van 'toelaatbaarheid verklaringen' (TLV's) voor het voortgezet speciaal onderwijs. In het ondersteuningsplan leggen de besturen in het samenwerkingsverband gezamenlijk onderwerpen vast zoals:

- de manier waarop een samenhangend geheel van voorzieningen voor extra ondersteuning is georganiseerd.
- afspraken over verdeling, besteding en toewijzing van de extra middelen.
- procedures en criteria bij plaatsing in speciale onderwijsvoorzieningen.

In het ondersteuningsplan staan ook alle afspraken die zijn gemaakt met de instellingen voor jeugdhulp. Het kan dan gaan om afspraken over de betrokkenheid van die instellingen bij het zorg- en adviesteam, het uitvoeren van allerlei werkzaamheden in het verlengde van die deelname, de afspraken over scholing en professionalisering en de basisafspraken over de inrichting van een onderwijs- zorgarrangement.

Bijzondere aandacht zal gevraagd worden voor afspraken over thuiszittende leerlingen. Uit het toezichtskader van de inspectie voor de samenwerkingsverbanden passend onderwijs komt naar voren dat één van de toetsingscriteria het aantal thuiszittende leerlingen zal zijn. Uiteraard is het van belang dat het samenwerkingsverband op dit onderwerp goede afspraken maakt met leerplicht en met instellingen voor jeugdhulp.

Nogmaals: zonder structurele samenwerking met jeugdhulp kan onderwijs nooit een dekkende zorgstructuur realiseren.

3. Het schoolondersteuningsprofiel

De wet passend onderwijs verplicht scholen een schoolondersteuningsprofiel op te stellen. Daarin beschrijft iedere school welke basis en extra ondersteuning en specifieke expertise zij leerlingen kan bieden. Het bestuur van het samenwerkingsverband krijgt dankzij bundeling van alle profielen goed zicht op de mogelijkheden tot ondersteuning en op de 'witte vlekken' in de regio, zodat zij weet waarop moet worden bijgestuurd.

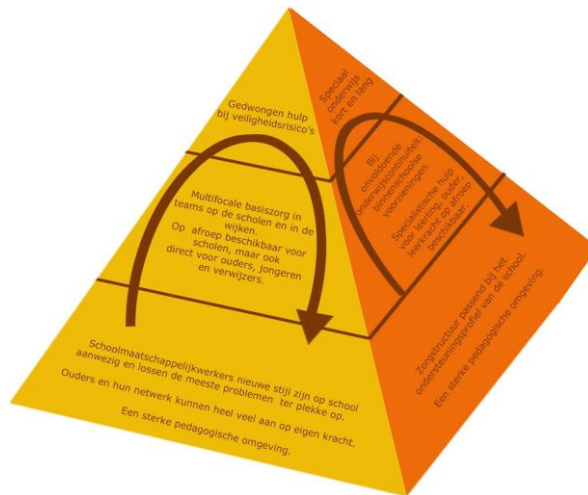
Het totale overzicht helpt bij het realiseren van de zorgplicht. Wanneer een school zelf niet in staat is passend onderwijs te bieden, moet zij een andere school zoeken die hiertoe wel in staat is. De schoolondersteuningsprofielen helpen bij het vinden van de passende school.

Het beschrijven van het schoolondersteuningsprofiel biedt scholen extra kansen en mogelijkheden. Het is immers bekend dat per school in doorsnee 15-20% leerlingen zitten die om verschillende redenen extra ondersteuning vragen. Een groot deel van deze leerlingen krijgt ondersteuning vanuit een instelling voor jeugdhulp.

Vanuit dit perspectief heeft Altra Amsterdam een piramide ontwikkeld van onderwijs – zorg⁵. De piramide is bedoeld om de samenwerking te visualiseren en een pleidooi te houden voor de versterking van de pedagogische omgeving in de school. Juist voor zorgleerlingen geldt dat het belang van een veilig pedagogisch klimaat onderstreept moet worden.

Samenstellers van de nota gaan ervan uit dat op alle niveaus een goede samenwerking is tussen onderwijs en jeugdhulp en dat die een basis hebben gevonden in diverse netwerken.

⁵ De piramide van onderwijs-zorg. Bouwplan van onderwijs en jeugdzorg op initiatief van Altra. Amsterdam, 15 mei 2012.

De piramide geeft in steekwoorden het volgende weer:

- het fundament en de basis:
 - o belang van een sterke pedagogische omgeving.
 - o een zorgstructuur die past bij het ondersteuningsprofiel van de school.
 - o ouders en eigen netwerken kunnen veel op eigen kracht.
 - o schoolmaatschappelijk werkers nieuwe stijl zijn op school aanwezig en lossen de meeste problemen op.
- er zijn hulp- en zorgvragen:
 - o multifocale basiszorg in team op de scholen en in de wijken. Op afroep beschikbaar voor scholen, maar ook direct voor ouders, jeugdigen en verwijzers.
 - o bij onvoldoende continuïteit in onderwijs: inzet van binnenschoolse voorzieningen.
 - o specialistische hulp voor leerling, ouders, leraar op afroep beschikbaar.
- problemen zijn complex:
 - o gedwongen hulp bij veiligheidsrisico's.
 - o speciaal onderwijs; kort en lang.

4. Versterking van de regionale samenwerking

De wet passend onderwijs biedt alle mogelijkheden om te komen tot een versterking van de regionale samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp. Dit moet resulteren in het inrichten van een dekkende zorgstructuur en een goede samenwerking. Afspraken daarover worden gemaakt in het ondersteuningsplan passend onderwijs en in het jeugdplan.

2.3 Transitie Jeugdzorg

Kern van de nieuwe jeugd wet is dat deze een decentralisatie regelt van alle ondersteuning, hulp en zorg voor jeugd en ouders van de provincie naar de gemeenten. Daarbij gaat het zowel om een bestuurlijke als om een inhoudelijke en een financiële transformatie.

In de nieuwe wetgeving jeugdhulp valt onder meer op dat een zeer sterke relatie is gelegd met het onderwijs. Het is de bedoeling dat aanbieders van jeugdhulp met scholen afspraken maken over de manier waarop zij toevoegend aan het onderwijs gaan werken. Op die manier ontstaan er nog meer kansen en mogelijkheden om te komen tot integraal en interdisciplinair werken.

Het is de intentie dat gemeenten beter in staat zijn dan de provinciale en de landelijke overheid om af te stemmen op de regionale en lokale wensen. Zo is de gedachte dat gemeenten dichterbij de jeugdigen en hun ouders staan en daardoor meer zicht op de mogelijkheden en de behoeften hebben.

Onderwijs-zorgarrangementen 9

Door op een kleinere schaal te werken, zijn zij eerder in staat om integraal beleid tot stand te brengen. De gemeenten hebben al meer taken in relatie tot jeugdigen en hun ouders. Het wordt in de toekomst veel gemakkelijker om verbindingen te leggen tussen zorg, onderwijs, werk en inkomen, welzijn, sport en veiligheid.

Bij de transitie van de jeugdzorg gaat het uiteindelijk om een nieuwe visie en een nieuwe manier van werken, die nodig zijn om de huidige knelpunten weg te werken. De verwachting is dat decentralisatie van de jeugdhulp gemeenten de mogelijkheid biedt om zorg en ondersteuning aan jeugdigen en gezinnen op een andere manier vorm te geven.

De belangrijkste kenmerken van de transitie van de jeugdzorg:

- de kwaliteit van de opvoeding versterken door ouders aan te spreken op de eigen verantwoordelijkheid en het sterker benutten van het sociale netwerk.
- de ondersteuning van professionals die werken met jeugdigen. Daarbij wordt in het bijzonder gewezen op werknemers in de kinderopvang en leraren.
- het bieden van hulp in de directe leefomgeving. Hulp en ondersteuning worden zoveel mogelijk 'vindplaatsgericht' ingezet.
- een samenhangend aanbod, want decentralisatie biedt de mogelijkheid om hulp uit alle domeinen (alle vormen van jeugdhulp, veiligheid, welzijn, schuldhulpverlening en aansluiting op de arbeidsmarkt) in samenhang in te zetten.
- het subsidiariteitsbeginsel als leidend principe. Dit betekent dat de verantwoordelijkheden en budgetten in beginsel zo lokaal mogelijk worden ingezet.

2.4 Transitie en passend onderwijs: kansen voor versterking van de relatie onderwijs en jeugdhulp

De beide wetgevende trajecten ondersteunen de toenemende samenwerking onderwijs en jeugdhulp en bieden kansen om de kwaliteit van de samenwerking te vergroten.

Van groot belang is dat beide wetgevende trajecten een bestuurlijke basis leggen onder het overleg tussen het bestuur van het samenwerkingsverband passend onderwijs en de gemeenten. Zo ontstaat ook op regionaal niveau een bestuurlijk draagvlak voor de samenwerking.

Hiervoor is al opgemerkt dat er diverse vormen van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp voorkomen, afhankelijk van bestaande afspraken tussen het onderwijs en de instellingen voor jeugdhulp. Juist de planontwikkeling in het kader van passend onderwijs en de transitie jeugdhulp moeten op regionaal niveau ervoor zorgen dat er een structuur van samenwerking wordt gelegd.

In de piramide van Altra zien we dat er zogenaamde multifocale zorg in teamverband wordt geboden en dat de schoolmaatschappelijk werkers een belangrijke rol vervullen.

Wij beschouwen het allemaal als instrumenten om multifocaal en integraal te werken en onderwijs en jeugdhulp gezamenlijk te richten op de oplossing van een probleem.

Een instrument om integraal werken te realiseren is het onderwijs-zorgarrangement. Dit arrangement sluit direct aan bij de wens om interdisciplinair samen te werken. Vooral wanneer we te maken hebben met complexe problemen en problemen waarbij zowel onderwijs als één van de instellingen voor zorg en jeugdhulpverlening is betrokken, is een dergelijk integraal arrangement van harte gewenst.

Het is gewenst dat in het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband, maar ook in de schoolondersteuningsprofielen is beschreven op welke wijze men de samenwerking organiseert en uitvoert, evenals hoe onderwijs-zorgarrangementen te realiseren zijn.

In de komende jaren richt het perspectief voor ondersteuning in het onderwijs zich onder meer op verbetering van de kwaliteit van de hulpverlening, versterking van de zorgstructuur en verbetering van

het primaire proces. Samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp en de inzet van onderwijs-zorgarrangementen zijn belangrijke ingrediënten om dat te realiseren.

Daarnaast zullen scholen veel moeten investeren om de idealen van passend onderwijs ook op de werkvloer te kunnen realiseren, bijvoorbeeld door professionalisering van leraren in het omgaan met verschillen tussen leerlingen.

Om een gezamenlijke aanpak te realiseren, is het gewenst dat alle betrokken werken vanuit een gemeenschappelijke visie en concept. Daarin moeten in ieder geval de volgende elementen een plaats hebben:

- een omslag in denken en handelen bij direct betrokkenen: samenwerking is van wezenlijk belang voor de kwaliteit van begeleiding.
- de erkenning dat problemen van jeugdigen zich gewoonlijk niet beperken tot één werkveld of één leefwereld.
- een bestuurlijke erkenning binnen organisaties dat investeren in samenwerking met andere partners van grote betekenis is voor de kwaliteit van het werk.
- de erkenning dat integraal werken tot gevolg heeft dat werkprocessen in onderwijs, zorg en veiligheid anders en hopelijk beter zullen verlopen.
- de erkenning dat ouders en jeugdigen zelf een beslissende invloed hebben op de inrichting van het onderwijs- zorgarrangement.

3 Contouren van een onderwijs-zorgarrangement

3.1 Een definitie van een onderwijs-zorgarrangement

In het kennispraktijknetwerk 'onderwijs- zorgarrangementen' is door de deelnemers gewerkt aan een definitie. Op basis van de resultaten in dit kennispraktijknetwerk komen wij tot de volgende omschrijving:

Een onderwijs-zorgarrangement richt zich op een leerling met een onderwijs- en ondersteuningsbehoefte en diens omgeving, waarin regulier of speciaal onderwijs niet alleen kan voorzien. Doel is het realiseren van een ontwikkelingsperspectief, inclusief het bevorderen van de schoolloopbaan van de leerling, dankzij een integrale aanpak op school, in de vrije tijd en thuis.

Het gaat om een arrangement waarin onderwijs en één (of meerdere) instelling(en) liefst structureel samenwerken met ouders en leerling, op basis van één gezin, één kind, één plan en één regisseur. Uitgangspunt in de uitvoering is het versterken van de eigen kracht van de leerling en diens omgeving, op basis van afspraken die gemeente en onderwijs maken.

In het voorafgaande is al een aantal malen opgemerkt dat er ook andere vormen van samenwerking zijn tussen onderwijs en jeugdhulp. Bij een onderwijs-zorgarrangement gaat het echter om een structurele samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp, uitgaande van om één gemeenschappelijk plan.

In deze notitie stellen we het schoolperspectief centraal. Onderwijs en een goede afronding van de schoolloopbaan zijn belangrijke middelen om maatschappelijk perspectief te verwerven en jeugdigen uitzicht te bieden op een volwaardige positie in de samenleving. Tevens is onderwijs een belangrijk middel in de socialisatie van jeugdigen en in de overdracht van kernwaarden. Tegelijkertijd is onderwijs ook een hulpmiddel om ouders meer te betrekken en waar nodig te ondersteunen bij de ontwikkeling en de opvoeding van jeugdigen.

De laatste jaren dringt toenemend het besef door dat deze taakstelling niet uitsluitend door het onderwijs is uit te voeren. Door de toename van de differentiatie en specialisatie in de zorg, de toename van de maatschappelijke druk is de samenwerking tussen onderwijs, zorg en gemeenten van essentieel belang geworden. Vandaar dat wij in het voorgaande de samenhang tussen de invoering van de wet passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg hebben benadrukt.

Dankzij een gezamenlijke inzet van onderwijs, zorg en gemeenten ontstaat een dekkende ondersteuningsstructuur, die tevens de basis vormt voor zowel preventieve en curatieve maatregelen gericht op risicojeugdigen.

In hoofdstuk 2 is gewezen op de verplichting tot het voeren van OOGO. Het gaat erom dat deze wettelijke verplichting leidt tot nieuwe inzichten en verhoudingen op gemeentelijk niveau tussen onderwijs, zorg en de lokale overheid. Binnen de ambities en de doelstellingen van zowel passend onderwijs als de transitie van de jeugdzorg staat het belang van een goede ontwikkeling van jeugdigen voorop.

In 'De verbinding passend onderwijs en zorg voor jeugd' (VO Raad, PO Raad en VNG, 2012) wordt het belang van een goed overleg tussen schoolbesturen en gemeenten direct in verband gebracht met de

opdracht aan schoolbesturen om elke leerling passend onderwijs te bieden en de verantwoordelijkheid van gemeenten voor jeugdigen en ouders in gezin, wijk en buurt.

Juist een onderwijs-zorgarrangement draagt bij aan een versterking van samenwerking tussen alle partners en zeker wanneer gewerkt wordt vanuit het principe van gelijkwaardigheid en interdisciplinariteit. Gewenst wordt dat de partners in het Op Overeenstemming Gericht Overleg vanuit diezelfde grondhouding overleg voeren en de plannen bespreken.

3.2 Werkprincipes

Op basis van bovenstaande definiëring komen wij tot de formulering van de volgende werkprincipes voor inrichting en uitvoering van een onderwijszorg-arrangement:

- de ondersteuningsbehoefte van de jeugdige en diens omgeving is leidend in de keuze van de aanpak
- betrokken partners handelen vanuit één visie, een gezamenlijk belang en gedeelde doelstellingen
- een onderwijs-zorgarrangement is gefocust op continuering van de schoolloopbaan in regulier of speciaal onderwijs
- ouders en jeugdigen zijn partners in ontwikkeling, inrichting, uitvoering en evaluatie
- school als initiatiefnemer, regisseur, mede- uitvoerder en opdrachtgever.
- zorginstelling als partner.
- interdisciplinaire samenwerking, waarin één kind, één gezin, één plan, één regisseur centraal staat
- een integrale benadering op minstens twee leefgebieden.
- doorlopende lijnen en continuïteit.
- afstemming, coördinatie en regie.
- organisatie en financiën.

Toelichting op bovenstaande werkprincipes:

Ondersteuningsbehoefte van de jeugdige en de omgeving is leidend

Voor de inrichting van een onderwijs-zorgarrangement is de ondersteuningsbehoefte van de jeugdige (en zijn omgeving) leidend. Als een onderwijs-zorgarrangement wordt ingezet dient eerst een ontwikkelingsperspectief te zijn opgesteld (bekostigingsvoorwaarde).

In het ontwikkelingsperspectief staan o.a. de onderwijsdoelen van de leerling beschreven. Het ontwikkelingsperspectief dient een beschrijving en onderbouwing te bevatten van de te verwachten uitstroombestemming en van de benodigde ondersteuning en begeleiding om die bestemming te realiseren.

Eén visie, gezamenlijk belang en gedeelde doelstellingen

De kwaliteit van een onderwijs-zorgarrangement neemt toe wanneer alle betrokkenen handelen vanuit één visie, een gemeenschappelijk belang en op basis daarvan geformuleerde doelen. De kwaliteit van de schoolloopbaan van de leerling staat centraal. Het benutten en activeren van de eigen kracht van de jeugdige en zijn omgeving is een belangrijk vertrekpunt.

Een onderwijs-zorgarrangement heeft de focus op de continuering van de schoolloopbaan

De inzet van een onderwijs-zorgarrangement richt zich op continuering van deelname van een leerling aan regulier of speciaal onderwijs, voorbereiding op terugkeer naar/deelname aan het onderwijs en/of instroom in een leerwerktraject.

Ouders en jeugdigen zijn partners

Ouders en jeugdigen zijn partners bij de ontwikkeling, de inrichting, uitvoering en evaluatie van een onderwijs-zorgarrangement. Hun ervaring is onontbeerlijk om te bepalen welke aanpak in welke situatie kan werken en op welke wijze de eigen kracht van de leerling en zijn omgeving benut kan worden. De betrokkenheid van ouders is ook een direct gevolg van het principe van integraal werken.

Bij het opstellen van een ontwikkelingsperspectief en het inrichten van een onderwijs-zorgarrangement hebben ouders te allen tijde recht op inzage en op informatie over de voortgang. In aansluiting op de wet passend onderwijs moet de school over de opstelling van het ontwikkelingsperspectief een 'op overeenstemming gericht overleg' met de ouders voeren.

Belangrijkst resultaat van het overleg is alle ouders en school het ontwikkelingsperspectief onderschrijven. Ook worden afspraken gemaakt over de rol van ouders bij de uitvoering van het arrangement. Uiteraard bepleiten wij een krachtige rol voor de ouders, maar afhankelijk van de mogelijkheden van de ouder kan deze variëren. Zo kan in de ene situatie de ouder de rol hebben van informant en in een andere situatie heeft de ouder de rol van regisseur.

School als initiatiefnemer

School is doorgaans de initiatiefnemer en regisseur van een onderwijs-zorgarrangement. Met instemming van de ouder is de school partner bij de ontwikkeling, de inrichting, uitvoering en evaluatie van een onderwijs-zorgarrangement.

De ervaringen van de school zijn belangrijk om te kunnen bepalen welke aanpak in welke situatie zal werken en op welke wijze de eigen kracht van de leerling in zijn leeromgeving benut kan worden. De school is actief betrokken bij de uitvoering van de aanpak, schept condities voor andere betrokkenen en is aanspreekbaar voor het deel dat op school wordt uitgevoerd.

Vindt de uitvoering van een onderwijs-zorgarrangement op een locatie buiten de school plaats, dan blijft de school actief betrokken. De school is voor het onderwijsgedeelte opdrachtgever en werkt vanuit de mogelijkheden die zij heeft. Daarbij geeft de school aan welke uitstroombestemming realistisch is.

Het formuleren van de uitstroombestemming is volledig in lijn met de eisen die gesteld worden aan het ontwikkelingsperspectief in de Algemene Maatregel van Bestuur Passend Onderwijs (maart 2013). De school laat pas los als de leerling op een nieuwe plek is geplaatst.

Zorginstelling als partner

De zorginstelling vormt vaak een brug tussen de verschillende leefgebieden: school, gezin, vrije tijd. Dat vraagt dat zij zich ook weet te verplaatsen in de context van de school, en vooral in die van de leraar en dat zij weet hoe interventies in de specifieke situatie van de school of de klas zijn toe te passen.

Handelingsadviezen zijn toe te snijden op de specifieke situatie in die klas, met die leerling en die leraar. Partners worden deelgenoot gemaakt van relevante ontwikkelingen in de andere leefgebieden

Interdisciplinaire samenwerking

Het werken met een onderwijs-zorgarrangement beschouwen wij als een vorm van een interdisciplinaire samenwerking, waarbij expertise vanuit meerdere disciplines (onderwijs-zorg-vrije tijd), en van meerdere betrokkenen (ouders, leerling en leraar) wordt benut.

Het is de gezamenlijke verantwoordelijkheid om voortdurend kritisch te vragen naar de bijdrage die geleverd wordt aan de beantwoording van de ondersteuningsbehoefte van de leerling in die specifieke situatie. Kenmerk van deze samenwerking is de erkenning en het respect voor ieders inbreng.

Betrokkenen handelen vanuit de intentie om ieders inbreng daadwerkelijk te benutten. Bij de opstelling van een onderwijs-zorgarrangement worden duidelijke doelen geformuleerd, evenals ieders bijdrage aan de aanpak. Dat vormt de basis voor evaluaties en het leren wat wel en niet werkt.

Hiervan herkennen wij veel in de brochure 'Niemand kan het alleen' van de Stichting Gedragswerk (2013). Deze publicatie wil handvatten bieden om de samenwerking voor risicoleerlingen te bevorderen. De jeugdige stelt men centraal en het hele systeem wordt betrokken bij het zoeken naar een oplossing. Daarnaast wordt een pleidooi gehouden tot interdisciplinaire samenwerking om te komen tot het gewenste resultaat.

In bijlage 2a en 2b is de 'gemeenschappelijke agenda' opgenomen uit de brochure 'Niemand kan het alleen'.

Een integrale benadering

In aansluiting op de interdisciplinaire benadering spreken wij over een integrale benadering. Bij de analyse van de vraag en de aanpak is uit te gaan van samenhang en wisselwerking tussen drie leefgebieden: school, gezin en vrije tijd. Een onderwijs-zorgarrangement werkt altijd uit op meerdere leefgebieden.

De term onderwijs-zorgarrangement wordt dus gereserveerd voor ondersteunende activiteiten die betrekking hebben op in ieder geval de school en minstens één van de twee andere leefgebieden.

Doorlopende lijnen en continuïteit

Het belang van doorlopende lijnen en continuïteit wordt onderstreept. Ook een onderwijs-zorgarrangement kan te maken hebben met overgangen: van primair - naar voortgezet onderwijs, van voortgezet - naar beroepsonderwijs en van regulier- naar speciaal onderwijs, of naar een reboundvoorziening en weer terug. In dat geval zijn specifieke en aanvullende afspraken over de wijze van ondersteuning noodzakelijk.

De school voor voortgezet onderwijs zorg dient te zorgen voor continuïteit. Dat is vaak een lastige opgave voor de uitvoering van een arrangement omdat er nogal wat personen bij betrokken zijn. Vooral op coördinatieniveau vraagt dit veel overleg en afstemming.

Afstemming, coördinatie en regie

In de overleggen moet naar voren komen welke werkzaamheden verricht gaan worden. Wanneer activiteiten op meerdere terreinen worden uitgevoerd, is het van belang dat partners goede afspraken maken over de afstemming van werkzaamheden. Directe en korte lijnen tussen uitvoerders, ouders, leerling en leraar zijn dan van essentieel belang.

Naast afstemming betreft het de coördinatie en regie van het handelen op basis van het werkprincipe: één kind, één gezin, één plan en één regisseur. De regisseur is altijd één van de partners. De regisseur ziet er op toe dat de partners goede afspraken over de uitwisseling van informatie, doelen, inzet, voortgang, evaluaties en resultaten maken.⁶

Ook worden afspraken gemaakt over de inzet van financiën, uren en middelen. Wellicht hebben de samenwerkende instellingen te maken met verschillende vormen van facilitering.

Organisatie en financiën

De organisatie van onderwijs-zorgarrangementen is geen vanzelfsprekendheid. Vooral voor de jeugdhulp is het moeilijk om de eigen organisatie aan te passen aan individuele vragen van leerlingen en ouders waarbij hulp buiten de eigen instelling geboden moet worden.

⁶ Over de rol en taakstelling van de regisseur ontstaat nogal eens een misverstand. Hiervoor gaven wij al een globale omschrijving van de taakstelling. Hieronder gaan wij dieper in op de taakstelling. Daarbij is gebruik gemaakt van de publicatie van Pool, A e.a. Met het oog op de toekomst. Beroepscompetenties van hbo verpleegkundigen. Utrecht, NIZW, 2001.

De rol van regisseur is direct verbonden met de continuïteit en coördinatie van de ondersteuning aan een jeugdige. De regisseur draagt zorg voor het organiseren van een samenhangend pakket van ondersteuning en indien van toepassing aan andere personen uit zijn omgeving. De regisseur bewaakt de uitvoering van de gemaakte afspraken tussen de instellingen en wijst instellingen er op wanneer afspraken niet worden nagekomen. Hiertoe zal de regisseur voortdurend bezig zijn met het onderhouden van contacten en het met elkaar in contact brengen van instellingen. Indien gewenst plant de regisseur een regieoverleg waarbij alle betrokken instellingen bij elkaar komen om te spreken over voortgang. Van instellingen die op deze manier, onder regie van een regisseur, samenwerken wordt verwacht, dat zij over de grenzen van het eigen beroep, het eigen team en de eigen organisatie heen kijken. De rol vraagt onder meer om bemiddelen en onderhandelen, een groot scala aan sociale vaardigheden, overtuigingskracht, inzicht in de sociale kaart en wil en durf om doelen te bereiken.

Het is daarom van belang dat samenwerkingsafspraken een structureel karakter hebben, en er duidelijke afspraken zijn gemaakt over ieders inzet en de daarmee gemoeide kosten. In veel gevallen zal het noodzakelijk zijn dat er aanvullende financiële afspraken komen met samenwerkingsverbanden, gemeenten, zorgverzekeraars en dergelijke.

3.3. Varianten van een onderwijs-zorgarrangement

In deze paragraaf beschrijven we een aantal varianten van een onderwijs-zorgarrangement. Deze varianten sluiten aan op de hiervoor gegeven definitie en werkprincipes. De varianten geven een concretisering van de definitie en zijn bedoeld voor situaties waarin sprake is van een complexe ondersteuningsbehoefte.

Deze varianten komen voort uit de dagelijkse praktijk van onderwijs en zorg en lopen daarmee vooruit op de mogelijkheden die passend onderwijs en de nieuwe verantwoordelijkheden van de gemeente voor het jeugd domein kunnen bieden.

In de kern draait het bij het passend onderwijs en de transitie jeugdhulp om de volgende drie doelstellingen;

1. een naadloze aansluiting van de ondersteuning in de scholen op de zorg om scholen.
2. leerling en ouders ervaren geen hobbels bij overgang van schoolinterne en -externe ondersteuning.
3. leraren, zorgcoördinatoren, leerlingen en ouders ervaren praktische en nabije steun dicht bij het werk en dicht bij de school.

Voor een goed begrip van de onderwijs-zorgarrangementen zijn enkele plaats bepalende begrippen van belang. Er zijn momenteel diverse indelingen in omloop die de verschillende vormen van ondersteuning aangeven. Wij gaan uit van het Referentiekader Passend Onderwijs (januari 2013). In dit referentiekader gaat men uit van een tweedeling: basisondersteuning en extra ondersteuning.

Basisondersteuning

Tot de basisondersteuning behoren alle ondersteuningsvormen die iedere school in huis heeft. Iedere school beschrijft haar mogelijkheden in het schoolondersteuningsprofiel, dat zij afstemt met het samenwerkingsverband passend onderwijs met het doel tot een dekkend netwerk te komen.

Streven van passend onderwijs is leerlingen met een ondersteuningsbehoefte zoveel mogelijk binnen de basisondersteuning van een school op te vangen. Dat heeft als consequentie dat alle verder gaande vormen van ondersteuning er op gericht zijn om leerlingen naar de basisondersteuning terug te geleiden.

Samenvattend verstaan we onder basisondersteuning:

alle binnen het samenwerkingsverband overeengekomen preventieve en licht curatieve interventies die eenduidig gelden voor het hele samenwerkingsverband. Ze worden binnen de ondersteuningsstructuur van de school en onder regie en verantwoordelijkheid van de school, zonder indicatiestelling en op een overeengekomen kwaliteitsniveau planmatig uitgevoerd. Waar nodig met inzet van expertise van andere scholen en soms met inzet van ketenpartners.

Basisondersteuning wordt grotendeels gegeven door de leraar van de leerling met een ondersteuningsbehoefte en ondersteund door de zorgcoördinator. De eerstelijns basisondersteuning is generalistisch, dichtbij, direct bereikbaar, laagdrempelig, vertrouwd en deskundig. Ook de jeugdarts en het schoolmaatschappelijk werk behoren tot de basisondersteuning. Het pedagogisch didactisch klimaat in de school is het fundament dat zorgt voor een veilige school waarin leerlingen optimaal kunnen presenteren.

Voorbeelden: onderwijsprogramma's en leerlijnen voor zeer begaafde en moeilijk lerende leerlingen, inrichten van aangepaste werk- en instructieruimtes, programma's en methodieken die zich richten op

sociale veiligheid, evenals het voorkomen en aanpakken van gedragsproblemen. Vormen van zorg in de klas (zorgmedewerkers draaien mee in de reguliere klas en ondersteunen een of meerdere leerlingen) en voorbereidende klassen (zoals een tussenklas voor kinderen die de overstap naar het voortgezet onderwijs moeten maken). Een achtervang in de school

Extra ondersteuning

Extra ondersteuning is aan de orde wanneer de basisondersteuning ontoereikend is, of onvoldoende rendement oplevert. Ze omvat alle vormen en combinaties van onderwijs, ondersteuning en/of zorg die de basisondersteuning overstijgen. Het samenwerkingsverband bepaalt de grens tussen basis- en extra ondersteuning en aan de bovenkant bepalen de financiële mogelijkheden het plafond.

Extra onderwijsondersteuning vindt plaats in onderwijsarrangementen of in onderwijs-zorg arrangementen. Bij de onderwijsarrangementen is geen directe betrokkenheid van jeugdhulp. Arrangementen variëren van licht curatief en tijdelijk, tot intensief en langdurig of structureel. In de extra ondersteuning zijn verschillende typering van het aanbod in gebruik, zoals breedte- en diepte ondersteuning, lichte en zware ondersteuning, dan wel een indeling in zwaartecategorieën.

Als uitgangspunt geldt dat de leerling in principe terugkeert op de reguliere school met inzet van de basisondersteuningsstructuur van de school en dat, waar nodig, sprake is van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp. Denk aan de inzet van specifieke hulpmiddelen in regulier onderwijs, maar ook (tijdelijke) plaatsing of observatie binnen speciaal onderwijs

Voor extra ondersteuning komen alleen leerlingen met een complexe problematiek in aanmerking. Zij hebben een integrale benadering op meerdere leefgebieden nodig en vandaar dat zij naast onderwijs veelal ook aan een zorgaanbod deelnemen.

Extra ondersteuning kan binnen, maar ook buiten de reguliere school zijn georganiseerd in speciale onderwijsvoorzieningen, settings of groepen. Hiertoe zijn ook bepaalde OPDC's te rekenen die een combinatie van onderwijs en zorg bieden.

Bovenschoolse voorzieningen vallen onder de verantwoordelijkheid van het regulier onderwijs en zullen in de toekomst allen onder de wet- en regelgeving van een OPDC gaan vallen. Voor de kwaliteit van het aanbod binnen een OPDC is het samenwerkingsverband passend onderwijs VO verantwoordelijk.

Voorbeelden van extra ondersteuning (arrangementen) in regulier onderwijs op de eigen locatie:

- school Time-out voorziening met jeugdhulp op locatie.
- autiklas met ondersteuning vanuit de ggz.
- een trajectklas voor leerlingen met een rugzak en met een gerichte inzet met de middelen vanuit de ambulante begeleiding.
- arrangementen waarbij onderwijs afgewisseld wordt met activiteiten die begeleid worden door zorg.

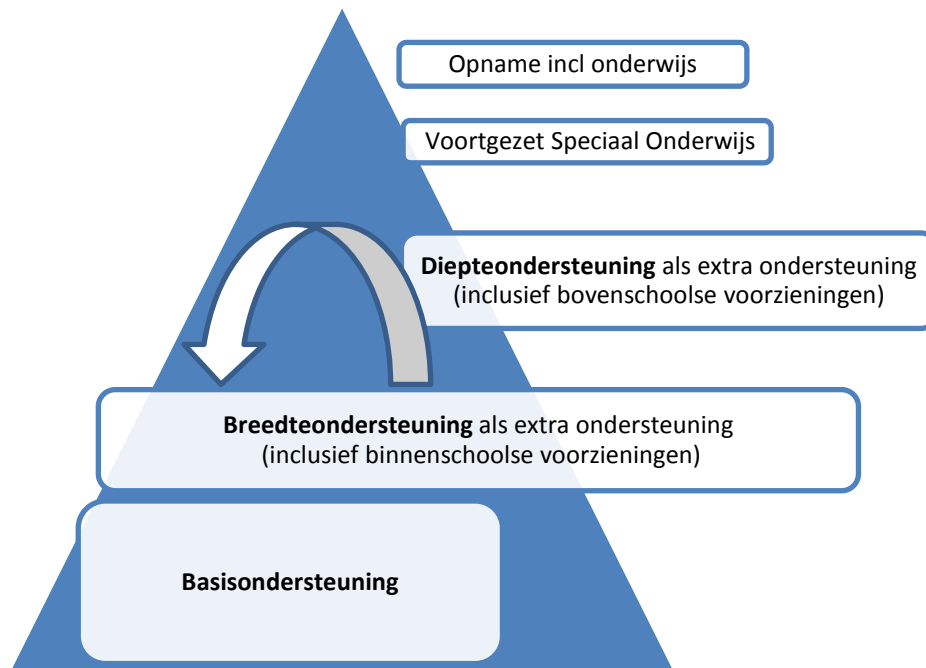
Voorbeelden van extra ondersteuning (arrangementen), dikwijls buiten de reguliere school:

- Tijdelijke lesplaatsen in Rebound, Plus-, Op de Rails, Herstart of Time Out trajecten.
- trajecten waarbij in een behandelsetting onderwijs langzaam wordt opgebouwd.
- jobcoaches / stagebegeleiders met gespecialiseerde pedagogisch medewerkers vanuit jeugdhulp.
- Trajecten die toeleiden naar arbeid met inzet van jeugdhulp.

Jeugdhulp en onderwijs in een arrangement

We gaan hierna dieper in op de diverse vormen van onderwijsondersteuning en de diverse varianten van een onderwijs-zorgarrangement. We illustreren dat aan de hand van de piramide, waarin we de driedeling basisondersteuning, breedteondersteuning en diepteondersteuning weergeven. De breedte-

en de diepteondersteuning zijn volgens het referentiekader 2013 te rangschikken onder de extra ondersteuning.

Algemeen geldt dat iedere school een vorm van basisondersteuning biedt. Dat is de ondersteuning die direct samenhangt met de reguliere taakstelling van de school. Deze vorm van ondersteuning wordt gefinancierd vanuit de inzet van reguliere middelen.

De wetgeving passend onderwijs maakt in de memorie van toelichting een onderscheid tussen lichte en zware ondersteuning. Beide overstijgen de basisondersteuning. Uitvoering van beide vormen van ondersteuning wordt verzorgd met de inzet van extra en aanvullende middelen.

Het is in deze notitie een aantal malen benadrukt en ook visueel weergegeven in de piramide; het gaat erom zoveel mogelijk leerlingen binnen de basisondersteuning op te vangen. Dat betekent dat alle ondersteuning er op gericht moet zijn om leerlingen terug te geleiden naar de basisondersteuning.

Onderwijs-zorgarrangementen zijn zowel in de basis- als in de extra ondersteuning aan te treffen en zowel in regulier als in speciaal onderwijs. De arrangementen zijn in principe tijdelijk, waarbij tussentijdse evaluaties duidelijk maken of continuering nog steeds wenselijk is.

Naast onderwijs-zorg arrangementen in regulier onderwijs zijn er onderwijs-zorgarrangementen op diverse plekken in het land, waar speciaal onderwijs optrekt met behandeling vanuit de ggz, de zorg voor jeugdigen met een licht verstandelijke beperking of de Jeugdhulp.

Enkele voorbeelden van onderwijs-zorg arrangementen:

- een gecombineerde onderwijs- zorg aanpak voor leerlingen in het speciaal onderwijs die als gevolg van de combinatie in problematieken een andere behoefte aan ondersteuning hebben dan hun klasgenoten (bijvoorbeeld: zowel psychiatrische problematiek, als een licht verstandelijke beperking)

- Zorgarrangementen voor jeugdigen die nog nooit hebben deelgenomen aan het onderwijs en die aansluiten op dagbesteding of behandeling. Deze arrangementen zijn een uitzondering op de regel dat zorg in principe aansluit op onderwijs. Hier gaat het om kinderen bij wie onderwijs maar een zeer beperkte rol speelt en bij wie zorg daarom leidend is. Wel kan 'toeleiden naar onderwijs' aan de orde zijn.
- Vormen van symbiose onderwijs tussen regulier en speciaal met aanvullende ondersteuning voor de thuissituatie.
- Vanuit het VSO begeleiden van de overgang van SO naar VSO door de leerling langzaam in te laten groeien in het voortgezet onderwijs met inzet van jeugdhulp.
- Arrangementen voor jeugdigen die ter behandeling zijn opgenomen, bijvoorbeeld in de jeugd-ggz, of bij chronisch zieke kinderen. Bij hen heeft volgen van onderwijs, hoe minimaal ook, een normaliserende werking. Van belang is dat onderwijs ook in een (medisch) behandeltraject in beeld blijft en dat passend bij de actuele omstandigheden een concrete invulling wordt geboden. Dat kan overigens ook tijdelijk 'geen onderwijs' zijn. Het arrangement kan zich ook richten op herintegratie in onderwijs na een opname of behandeling.
- Arrangementen voor jongeren die uit detentie komen. Voor deze jongeren is continuering van de schoolloopbaan in regulier onderwijs vaak moeilijk te regelen. Het kan in dat geval helpen, wanneer een school weet dat de jongere terugkomt met extra ondersteuning vanuit jeugdhulp.
- Herintegratie van thuiszitters in arrangementen waarin jeugdhulp en onderwijs samenwerken om een jongere een ritme aan te leren en andere vaardigheden die nodig zijn om naar school te gaan.

Bij opnames staat veelal de reden van opname centraal. Van belang is dat onderwijs ook in deze trajecten nog wel degelijk in beeld blijft en dat er passend bij de actuele omstandigheden concrete invullingen worden geboden. Immers met onderwijs en wellicht met een kwalificatie blijven jeugdigen perspectief houden op de periode na de detentie en/of de behandeling. Tegelijkertijd biedt het jeugdigen ook een positieve dagbesteding.

In de nota 'Focus op Onderwijs-traject' (Ministerie OCW; januari 2013) wordt een handreiking geboden bedoeld voor de justitiële jeugdinrichtingen, de Jeugdzorg Plus instellingen en scholen verbonden aan deze instellingen en is geschreven vanuit de intentie de samenwerking tussen onderwijs en die instellingen te verbeteren.

De focus van de publicatie ligt daarbij op:

- gezamenlijk bereiken dat onderwijs, behandeling en vrije tijd één samenhangend geheel zijn gedurende het verblijf van jeugdigen in gesloten instellingen.
- het blijven dragen van de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor een doorlopende en op maat gesneden schoolloopbaan voor alle jeugdigen, ook als die wordt onderbroken door een verblijf in een gesloten instelling.
- de beschikbaarheid en uitwisseling van informatie die iedereen nodig heeft om jeugdigen één doorlopend (onderwijs)traject te laten doorlopen.

Voorbeelden van arrangementen hiervan zijn o.a.:

- gerichte trainingen in detentie met nazorgbegeleiding gericht op het gezinssysteem.
- nazorg na behandeling gericht op de ondersteuning van het gezinssysteem en de begeleiding van de school.
- arrangementen waarin behandeling en onderwijs zijn geïntegreerd.
- zorg met onderwijs binnen de zorgsetting voor zover haalbaar voor de jeugdige in een kleine setting van bijvoorbeeld 4 leerlingen.

Vrijwel elk traject is gericht op terugkeer naar een reguliere plek op de school. Daarbij is de uitdaging dat de leerling onverminderd en onvertraagd de schoolloopbaan binnen een reguliere setting en zo

thuisnabij mogelijk kan voortzetten. Dit is alleen mogelijk wanneer de (plaatsende) school nauw betrokken is bij het onderwijs-zorgarrangement.

Voor elk onderwijs-zorgarrangement geldt dat begeleiding geboden wordt bij de overstap naar een vervolgsituatie. Die begeleiding zal altijd uitgaan naar meerdere leefdomeinen en geboden worden door de vaste begeleider van het onderwijs-zorgarrangement. Overgangen zijn de meest kwetsbare momenten in de schoolloopbaan van leerlingen en dienen zorgvuldig ondersteund te worden.

4 Succes- en ontwikkelfactoren: werken met onderwijs-zorg-arrangementen

Het voorgaande geeft voldoende aan dat de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp voor de oplossing van complexe problemen van jeugdigen een meerwaarde heeft. Zeker voor leerlingen bij wie de problematiek de mogelijkheden van de school overstijgt is een samenwerking van essentieel belang.

Al jaren kennen wij voor deze werkerterreinen de gevleugelde uitspraak ‘één kind, één plan, één gezin’. Zowel vanuit het onderwijs als vanuit de jeugdhulp geldt dat de afgelopen jaren veel ervaring is opgedaan met deze manier van werken.

In het bijzonder voor het speciaal onderwijs en het praktijkonderwijs geldt dat er de afgelopen jaren een intensieve samenwerking is gegroeid. Een relatief grote groep leerlingen van deze scholen is immers in begeleiding bij één of meerdere jeugdhulpinstellingen.

Voor vooral het regulier voortgezet onderwijs geldt dat de samenwerking met de jeugdhulp de afgelopen jaren is gegroeid en in de vorm van het zorgteam en het zorg- en adviesteam een structurele plaats heeft gekregen.

De versteviging van de contacten was om meerdere redenen noodzakelijk. Het belang van de samenwerking is te vinden in kwaliteitsverbetering van de hulpverlening en begeleiding van jeugdigen. Samenwerking op beide terreinen maakt een meer integrale aanpak voor de hand liggend. Deze integrale benadering kan er voor zorgen dat maatregelen gericht zijn op zowel onderwijs als het gezin, als de vrije tijd.

Een belangrijke impuls voor de versterking van de samenwerking is ook ingegeven door de invoering van passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg. In beide gevallen gaat het om een kanteling in denken ten aanzien van de ondersteuning aan jeugdigen. Het gaat dan zowel om het vergroten van de integraliteit als om het versterken van de eigen krachten en mogelijkheden van jeugdigen zelf. Vanuit de lokale overheid wordt vervolgens verwacht dat er sprake is van een dekkende zorgstructuur; dat wil zeggen dat er geen kind tussen de wal en het schip terecht komt en dat er voor iedere jeugdige passende opvang en ondersteuning is.

Hierna gaan we vooral in op de factoren die een rol spelen bij de verhoging van de kwaliteit van de samenwerking en op factoren en de voorwaarden die de kwaliteit van de onderwijs-zorgarrangementen vergroten door het bevorderen van een structurele samenwerking tussen onderwijs en zorginstellingen. We beschrijven de volgende aspecten: planmatigheid, de professionaliteit, de organisatie, de aansturing en het bestuur.

In hoge mate sluit dit aan bij verworvenheden van het interdisciplinair werken. Dat heeft ons de laatste jaren veel inzicht gegeven in de kwaliteiten en competenties die gewenst zijn op het niveau van de werkers, de professionaliteit, het management en de aansturing.

Aspect	Succesfactoren
Planmatigheid en vooral ‘de goede dingen doen’	<i>In het kader van de invoering van passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg is het gewenst dat een plan van aanpak wordt samengesteld voor een regio. Dat plan vormt een onderdeel van zowel het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband passend onderwijs als van het gemeentelijk plan jeugdhulp. Dit plan wordt op maat gemaakt en sluit per direct aan bij de huidige situatie in de regio. Wat zijn op dit moment de ervaringen? Wat gaat goed? Wat moet behouden blijven?</i>

	<p><i>Welke verbeterpunten moeten worden aangepakt?</i></p> <p><i>Bij die planmatige aanpak kan gebruik gemaakt worden van een stappenplan. Gewenst is wanneer dat stappenplan aan de orde stelt:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>de inhoud van de samenwerking</i> - <i>de procedurele aspecten.</i> - <i>de relaties tussen bestaande instellingen en onderwijs.</i> - <i>het emotionele aspect.</i> <p><i>In de bijlage is een voorbeeld van een dergelijk stappenplan opgenomen.</i></p>
Bestuur	<ul style="list-style-type: none"> - <i>bestuurlijk wordt op alle niveaus de ambitie uitgedragen dat samenwerking tussen onderwijs en jeugdinstanties van het grootste belang is om integraal werken mogelijk te maken</i> - <i>er zijn overeenkomsten en convenanten tussen onderwijs, jeugdinstanties en gemeenten met uitspraken over een gemeenschappelijke visie en ambitie over de kwaliteit van de ondersteuning aan jeugdigen</i> - <i>organisaties maken deel uit van sterke netwerken die regionaal verankerd zijn</i> - <i>bestuur draagt zorg voor kwalitatief hoogstaande beleidsplannen, waarin het belang van samenwerking wordt onderstreept en waarin aangegeven is hoe de visie en ambitie vertaald wordt naar het niveau van uitvoering</i> - <i>binnen de plannen zijn afspraken gemaakt over de inzet van financiële middelen voor de samenwerking</i>
Professionaliteit	<ul style="list-style-type: none"> - <i>er is een uitgesproken visie en ambitie over samenwerking en afstemming</i> - <i>er is kennis van elkaars inzichten, achtergronden, werkwijzen en opvattingen</i> - <i>vertrekpunt voor het al het handelen zijn de capaciteiten en competenties van de jeugdigen</i> - <i>er is kennis van de leefwerelden van de jeugdigen en ouders</i> - <i>ouders worden gezien als een directe partner van alle werkzaamheden</i> - <i>er wordt gewerkt vanuit een heldere analyse van de hulpvraag</i> - <i>er wordt zorg gedragen voor de ontwikkeling van het onderwijs-zorgarrangement (doelstellingen, eigen inzet, evaluatie van eigen inzet, vaststellen van effect)</i> - <i>het implementeren de verworvenheden van de samenwerking binnen de eigen organisatie</i>
Organisatie / aansturing	<ul style="list-style-type: none"> - <i>er wordt toegewerkt naar een vernieuwde organisatie die beseft, dat nieuwe wetgeving in verband met passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg verwacht dat wijzigingen in de uitvoering noodzakelijk zijn</i> - <i>een personeelsbeleid dat voorwaarden schept om werkers kennis te laten maken met andere organisaties en werkerreinen</i> - <i>een personeelsbeleid dat zorgt voor een kanteling in houding over samenwerking</i> - <i>een personeelsbeleid, dat personeel schoolt op samenwerking en ontwikkelt in de nieuwe taakstelling</i> - <i>een organisatie die deel uit maakt van een veel groter netwerk van organisaties</i> - <i>een organisatie die de financiële mogelijkheden biedt voor de</i>

	<p><i>ontwikkeling en uitvoering van onderwijs-zorgarrangement. Daarbij wordt toegewerkt naar het principe van: één kind, één plan, één gezin en één budget</i></p> <p>- <i>een organisatie die in staat is om flexibel te werken en accepteert dat meerdere instellingen en organisaties invloed kunnen uitoefenen op doelstellingen en taakstellingen</i></p>
--	---

Bijlage 1

Deelnemers:

Babette Vriend	Ministerie OCW
Bart Hogenelst	PC SWV Utrecht
Birgit Haberland	Gemeente Utrecht
Carola Werners	WSNS3801
Chaja Deen	Nederlands Jeugdinstituut
Charlotte ten Brinck	OCK 't Spalier (Jeugd en Opvoedhulp)
Corian Messing	Nederlands jeugdinstituut
Dienke van Dijk	Gemeente Utrecht
Edwin Bos	ervaringsdeskundige en adviseur Zorgbelang Brabant
Gerard Bouma	Nederlands Jeugdinstituut
Hans Nagtegaal	Federatief Bijzonder Samenwerkingsverband Dordrecht
Janine Zanen	SWV 20.1
Janneco 't Hart	Ref landelijk SWV i.o. Driestar Educatief
Joan van den Heijkant	Samenwerkingsverband Breda
Joop van Boekel	SWV 47.03
Jos Derksen	ondersteunend
Jos Mangnus	Mutsaersstichting
Maaïke Hekerman	SWV Breda, REC 4
Marc Cantrijn	PO Raad
Margot Kraneveldt	Platform ouderinitiatieven
Martienke van Til	Driestroom
Monique Kuchler	WSNS Scheidam3801
Rolienke Arts-Meindersma	Gemeente Gilze en Rijen
Simone Loonstra	Ministerie VWS
Vincent Fafieanie	Altra onderwijs en jeugdhulp

Bijlage 2 a⁷

De goede dingen doen

Inhoudelijk blikveld

Procedureel blikveld

1 verkennen	<ul style="list-style-type: none">• op welke uitdagingen zoeken we een antwoord?• wie spelen een rol bij probleem, vraag of antwoord?• wat vraagt hun maatschappelijke functie van hen?	<ul style="list-style-type: none">• hoe krijg ik zicht op de partijen in mijn omgeving?• hoe kom ik met hen in contact?• wat is de eerste activiteit waarvoor ik hen ga uitnodigen?
2 betrekken	<ul style="list-style-type: none">• wie kan ik 'aan tafel' uitnodigen?• met welke motieven?• wat zijn de drie belangrijkste voordelen voor genodigden om mee te doen?	<ul style="list-style-type: none">• hoe kom ik met hen in contact?• hoe nodig ik hen uit?• wat zijn programma, werkwijze en spelregels van de eerste activiteit?
3 ontwikkelen	<ul style="list-style-type: none">• wat is onze visie op gewenste oplossing of antwoord?• waarover zijn we het (on)eens?• welke thema's op niveaus 'beleid en bestuur', 'organiseren' en 'uitvoeren' behoeven uitwerking?	<ul style="list-style-type: none">• welke stappen zetten we om tot een gedeelde visie te komen (inclusief de aanpak van de besluitvorming)?• wat is de verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden in dit ontwikkelingsproces?• wat is ons tijdpad?
4 arrangeren	<ul style="list-style-type: none">• welke oplossingen en antwoorden werken we uit?• welke hardware (middelen, voorzieningen, projecten, maatregelen) en software (processen) zijn hiervoor nodig?• hoe ziet de kwaliteitszorg er uit?	<ul style="list-style-type: none">• wat is onze werkagenda?• wat is de verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden binnen de opgestelde werkagenda?• hoe zijn samenwerking en communicatie georganiseerd?

⁷ Deze bijlagen zijn ontleend aan de publicatie 'Niemand kan het alleen!' (Stichting Gedragswerk, februari 2013).

<p>5 activeren</p>	<ul style="list-style-type: none"> aan de slag met de werkagenda 	<ul style="list-style-type: none"> hoe organiseren we de uitvoering van onze werkagenda? hoe bewaken we de voortgang? welke regels hanteren we om te beoordelen of we (nog steeds de juiste werkagenda uitvoeren en of al dan niet bijstelling nodig is?
------------------------	---	---

Bijlage 2 b

Het samen willen doen

	Relationeel blikveld	Emotioneel blikveld
<p>1 verkennen</p>	<ul style="list-style-type: none"> wat is de kwaliteit van de onderlinge relaties (ook met ons)? hoe (ont)toegankelijk zijn alle betrokkenen met ons? hoe zien de gewenste relaties eruit? 	<ul style="list-style-type: none"> hoe worden noodzaak en urgentie ervaren? hoe is het gesteld met de betrokkenheid bij en de motivatie voor probleem- of vraagstelling? waar gaan harten van gloeien?
<p>2 betrekken</p>	<ul style="list-style-type: none"> wie doet een goed woordje voor mij, bij deze (ontoegankelijke) partij? hoe krijg ik hen zover om mee te doen? hoe houd ik rekening met gevoeligheden? 	<ul style="list-style-type: none"> op welke drijfveren spreek ik partijen aan? hoe maak ik hen enthousiast? hoe ga ik om met bezwaren en weerstanden?
<p>3 ontwikkelen</p>	<ul style="list-style-type: none"> wat is ons gemeenschappelijk lonkend toekomstperspectief? wat doe ik om de onderlinge relaties warm(er) te maken? wat doe ik om de samenwerking en het 'wij-gevoel' te versterken? 	<ul style="list-style-type: none"> wat is ons gemeenschappelijk lonkend toekomstperspectief? wat doe ik om de motivatie hoog te houden? wat doe ik om ervoor te zorgen dat iedereen zich gehoord en geaccepteerd voelt?

<p>4 arrangeren</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wie mag de regie voeren? • welke mandaten geven we elkaar? • hoe bewaken we dat alle partijen baat hebben bij de samenwerking? 	<ul style="list-style-type: none"> • wat doe ik om ervoor te zorgen dat iedereen zich recht gedaan voelt? • wat doe ik om ervoor te zorgen dat alle partijen er ook echt werk van gaan maken? • hoe help ik hen om dit aan de eigen achterban te 'verkopen'?
<p>5 activeren</p>	<ul style="list-style-type: none"> • hoe houden we elkaar aan onze afspraken? • hoe gaan we om het onderlinge conflicten? • hoe betrekken we onze achterbannen er duurzaam bij? 	<ul style="list-style-type: none"> • hoe gaan we om met weerstanden? • hoe zorgen we dat iedereen alle afspraken nakomt? • hoe zorgen we voor acceptatie van (positieve en negatieve) feedback?